

Ольга Куш

КОСМОГОНІЧНІ УЯВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

Виховання нового покоління для кожної нації є найважливішим складником національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів завжди гарантувала вічність життя нації, її духовну єдність.

Протягом віків в Україні викристалізувався педагогічний досвід народу, втілений у його мудрості, вміннях і навичках виховання наступних поколінь. Цей досвід відображений у фольклорі, іграх, танцях, мистецьких творах, обрядах і традиціях.

Оскільки Рід – основа нації, то діти ще з раннього дитинства в процесі виховання здобували базові знання про свій Рід і родовід. Ці знання були обов'язковими передусім під час вступу у шлюб, адже кожен народ оновлюється завдяки родині [1].

Традиції української етнопедагогіки передусім творчо розвинув видатний філософ Григорій Сковорода. Він нагадував: «Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк, то будь поляком. Ти німець? Будь німцем. Ти француз? Будь французом. Татарин? Будь татариним. Усе добре на своєму місці і своєю мірою, і все прекрасне, що чисте, природне, тобто непідробне» [5].

Українська етнопедагогіка має стати основою національної системи освіти та виховання в контексті формування української ідентичності.

Складниками національної системи виховання постають: рідна мова; родовід своєї сім'ї; етногенез своєї нації; етнографія та антропологія своєї нації; рідна історія; природознавство рідного краю (регіону); українська міфологія; український фольклор; український народний танець; національне мистецтво; народний календар; національна символіка; історія етнічної релігії; національні релігійні традиції; родинно-побутові звичаї народу; народна звичаєвість та обрядовість; народна ботаніка та медицина; народна метеорологія та ін. [4].

Згідно з традиційними космологічними уявленнями українців, усесвіт поділяється на три зони: небо, землю, підземний світ. Традиційні уявлення українців про небо ілюструють чудернацьку розмаїтість космогонічних поглядів, але за впливу християнської ідеології набули винятково релігійного забарвлення – «на небі знаходиться рай, куди бог допускає лише душі праведників».

У глибині віків губляться витoki уявлень українців про небесні світила. Згідно з цими уявленнями, головним небесним світилом є сонце. Українська міфологічна традиція зображає сонце як головну космічну силу – творця всесвіту. Зокрема, в давніх українських колядках, поряд зі старосвітніми мотивами про світове дерево, зустрічається і мотив творення Світу і життя трьома братами, трьома космічними силами – сонцем, місяцем і дощем.

Місяць традиційно теж є Божою силою, від якої залежить людське життя, а тому до нього молилися, віддавали поклони. Про існування в наших далеких предків «люнарного» культу свідчать численні легенди, повір'я і приказки, які фіксують вірування у священну сутність місяця («Місяць наш божок, хто ж нам буде богувати, як його не стане»).

До популярних традиційних вірувань і уявлень українців належать космогонічні уявлення про землю, до якої українці відчувають глибоку вдячність і повагу, як до своєї матері і годувальниці. Зафіксовані дослідниками кінця XIX – початку XX століття космогонічні повір'я та оповіді про землю мають виразне християнсько-міфологічне забарвлення і зводяться переважно до легенди про створення землі Богом із ґрунту, принесеного з морського дна Сатанайлом.

Не менш оригінальні традиційні уявлення українців про нижній – підземний – світ. Побутувало повір'я, що в надрах землі знаходиться інший світ, де живуть люди, які сприймають земних людей за богів.

Загальнопоширені в Україні численні міфічні повір'я про різні атмосферні явища, які органічно поєднують язичницькі уявлення з більш пізніми християнсько-апокрифічними поглядами і легендами. Під хмарою населення України уявляло велике скупчення річкової та морської води, яка засмоктується на небо веселкою.

Тривалі засухи сприймалися як чаклування відьом, у зв'язку з чим над останніми нерідко влаштовували випробування.

Серед численних локальних версій про сутність і походження грому на Поділлі та Подніпров'ї побутувало і така: «пророк Ілля возить по небу калачі», тобто наділяє землю родючістю та врожайністю.

Священна сутність вогню визначається, згідно з народною уявою українців, його небесним походженням: людям вогонь переданий Богом із небес через грім і громові стріли. Божественне походження вогню

зумовлює віру в священну сутність домашнього вогнища – талісмана родини. До реліквій давніх вірувань, пов'язаних із культом вогню, варто віднести шанобливе, побожне ставлення до нього, яке проявляється в тому, що його заборонялося оскверняти, називати поганими словами або забавлятися ним.

Широке використання води з магічною метою пояснюють її справжньою очисною дією та традиційно-релігійними уявленнями про її універсально-цілющий вплив на все. Особливо цінували так звану непочату воду, яку рекомендували набирати з трьох чи семи криниць (коли ще в ній зорі відбиваються) до сходу сонця.

Серед різних форм естетичної діяльності зслуговує на увагу передусім духовно-культурна, яка реалізує такі категорії, як прекрасного, традиційного, гармонійного, піднесеного (возвеличеного), а також поняття «лад», «порядок», «ритм», «циклічність», які широко проявляються в календарних піснях та обходах.

Художньо-емоційне освоєння дійсності (через переживання, оцінки, смаки, ідеали в житті й творчості українського народу) займає вагоме місце. Чи не визначальним постає сприятливе підсоння, особливо родючі ґрунти, чудові краєвиди, що й сформувало осердя української душі культ доброї, благодатної землі. Цей культ призвів до того, що визначальним у свідомості українців стало прагнення до гармонії з довколишнім досконалим материнським світом, адже краса природи пробуджує в людини естетичні почуття, спонукає її до творчості.

Прагнення нашого народу до розуміння прекрасного виховується змалечку в стосунках, ставленні, передається як у мові, так і у фольклорі, обрядах і звичаях. Безумовною рисою психічного складу українця, як зауважив Дмитро Чижевський, є емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм. Найяскравіше виявляються ці риси в естетизації українського народного життя й обрядовості [3].

Отже, національне виховання, з огляду на одну з його найсуттєвіших галузей – етнопедагогіку, споможне в недалекому майбутньому відродити генетичні корені українського народу, сформувати новий тип українця, здатного вивести свою державу на світовий рівень культури.

Література:

1. Будник О. Особливості української етнопедагогіки [Текст] / О. Будник // У Дайджест : Школа-парк педагогічних ідей та технологій. – 2002. – № 2. – С. 116–118.
2. Степико М.Т. Українська ідентичність : феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011 – 336 с.
3. <http://thales2002.narod.ru/czyzh2.html>.
4. http://pidruchniki.com/kulturologiya/vihovni_ideali_novoyi_dobi.
5. <http://readbookz.com/book/190/7068.html>.